Андріюк В. В.
ORCID: 0000-0001-7806-3122

ФОРМУВАННЯ ПОГЛЯДІВ НА СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

УДК 340.11; 340.116

Становлення правової системи Франції за рівнем прогресивності правових ідей та ефективності їх практичного втілення в розвитку законодавчого права цілком справедливо відзначене пальмою першості серед інших правових систем романо-германського типу. Вказана властивість характеризує і процеси дослідження проблем співвідношення публічного та приватного права, які особливо актуалізувалися та інтенсифікувалися у французькій правовій доктрині в кінці XVIII – на початку XIX століття і призвели до виникнення численних ідей, концепцій та теоретичних конструкцій розмежування, взаємовпливу, взаємодії публічного та приватного права, а також зумовленою цим їх правотворчою реалізацією з наступним її переосмисленням заради удосконалення правової діяльності. Теоретичні розробки щодо встановлення оптимального співвідношення публічного і приватного права та досвід їх реалізації у французькій юриспруденції можуть бути використані в процесі національного правового розвитку, трансформації правової системи України в контексті сучасного стану та перспектив інтеграції західноєвропейського правового досвіду для забезпечення гармонійного поєднання публічного та приватного права в національній правовій системі, належної теоретичної аргументації оптимального балансу публічних і приватних інтересів, з чого й випливає актуальність дослідження еволюції поглядів, ідей та концепцій співвідношення публічного та приватного права у французькій правовій думці, що через обмежений аналіз в українській правовій літературі попри загалом активний інтерес вітчизняних вчених-юристів до проблеми співвідношення публічного та приватного права потребує відповідного ґрунтовного вивчення.

Метою даної статті є виявлення основних моментів історії формування ідей та концептуальних положень співвідношення публічного та приватного права у французькій правовій думці.

Перші елементарні ідеї та положення щодо поділу права на публічне та приватне, які виникли в римському праві, працях римських юристів, загалом античній філософській та правовій літературі, були практично забуті в епоху Середньовіччя, яка не відзначена увагою вчених-юристів до цього питання, що зумовлене, в першу чергу, сутністю самого феодального суспільства, а також далеко не в останню чергу тим, що позитивне право, яке в цей час опосередковувало суспільні відносини, теж не ґрунтувалось на чіткому поділі на публічне та приватне. Натомість існувало загальне та цивільне право (jus commune, jus civile), в якому права монарха та державних органів розглядались як привілейовані відносно загального права. Замість поділу на публічне та приватне право юристи більше цікавились поділом на загальне (jus commune) та місцеве право (jus proprium). До речі, для визначення влади монарха юристи використовували різні складові приватного права – сімейне право (для питань спадкування престолу), договірне право (для питань представництва) тощо (див. про це: [1]). Та й інші публічно-правові за своєю природою інститути також часто розглядались з позиції приватного права. Так, податки асоціювались з приватними дарунками, а посади чиновників сприймались через призму приватної власності. Причому, юристи Середньовіччя більше приділяли уваги джерелам права (писане право, ордонанси, звичаї), а не його поділу на галузі чи підсистеми.

Починаючи з XV століття в Франції з'являються перші спроби виділити окреме публічне право королівства, але вони не набули поширення до кінця Середньовіччя. Так, Жан де Терревермей здійснив спробу створити окреме публічне право для королівства Франції. Зокрема, він намагався поглибити концепцію «гідності» короля та виділити особливий статус королівської влади, відокремити правила спадкування престолу від звичайного спадкового права, оскільки королівство є «суспільною справою» (res publica) і не може передаватися як приватна власність, акцентував увагу

на особливому «публічному статусі королівства», протиставляв звичаєве право (coutume) загальному праву (jus commune) на користь першого. Однак, незважаючи на ці більш-менш раціональні спроби виділення публічного права, через свій недостатній авторитет як юриста та загальну кризу правової науки у XV столітті, панування в ній плутанини понять, а також і те, що сам Ж. де Терревермей продовжував традиційно розглядати королівство як «містичне тіло», сплутував публічно-правові та приватно-правові концепції, ці загалом позитивні тенденції так і не набули поширення [1, с. 11]. Чітке ж виділення публічного права відбулося наприкінці Середньовіччя.

Лише в XVI-XVII століттях у зв'язку з формуванням теорій суверенітету та національної держави, уявлення про окрему публічну сферу, відмінну від приватної, з одного боку, та становленням гуманістичної школи права, а згодом і розвитком природно-правових теорій, які обмежували державну владу, з іншого, відроджується інтерес до вказаної проблематики і розмежування публічного та приватного права починає поступово проводитись, насамперед, на світоглядному рівні, а згодом – і в системі юридичних визначень та положень. Однак більшість юристів цього часу все ж розглядали право як єдине ціле.

В кінці XVI століття французький юрист, філософ Жан Боден на основі розвинутої ним у праці «Шість книг про державу» (1576) теорії державного суверенітету, який він визначив як прерогативу на реалізацію влади та створення і скасування законів (див. про це: [2, с. 111-178]), по суті, одним із перших розвинув ідею розподілу права на публічне та приватне й аргументував необхідність виділення окремого публічного права, що істотно відрізняється від класичного приватного права, що мало велике значення для подальшого розвитку цієї концепції у французькій юриспруденції.

В праці «Виклад універсального права» (1580) Ж. Боден розмежовує публічне та приватне право. Зокрема, він пише, що публічне право стосується суспільних інтересів – релігійних ритуалів, видання законів, призначення посадових осіб, ведення війни та укладання миру, встановлення правових дій, визначення пока-

рань і нагород тощо, а приватне право регулює відносини між окремими людьми та організаціями – муніципалітетами, асоціаціями, в межах сім'ї, права чоловіка та дружини, батьків і дітей, пана і слуг та всього, що стосується приватних осіб (див. про це: [3]).

У французькій правовій доктрині XVI – початку XVII століть термін «публічне право» зустрічався вкрай нечасто, а його визначення залишалося нечітким, хоч і поділ права на публічне та приватне був відомий тогочасним юристам [4, с. 73-75]. Серед небагатьох авторів того часу, які все частіше посилалися на публічне право, називаються Шарль Дюмулен та Луї Шарондас Ле Карон. Так, Ш. Дюмулен в «Коментарі до Паризького звичаю» розрізняв публічне та приватне право, стверджуючи, що публічне право стосується інтересів держави, а приватне – приватних осіб [4, с. 77-78], вважав, що не можна застосовувати норми публічного права до приватноправових відносин і навпаки, оскільки їх причини, підстави різні, а також підкреслював, що між публічним і приватним правом існує «максимальна дистанція і найбільша відмінність» [5, с. 77-78]. Л. Ле Карон у своїй праці «Пандекти французького права» побудував план твору на розрізненні між публічним та приватним правом, присвятивши першу книгу правам верховної влади, тобто публічному праву, а другу – приватному праву [4, с. 77-78].

В цей період в працях з французького права поступово проводиться аргументація відокремлення публічного права. Так, Гі Кокіль у праці «Інституції французького права» на початку викладає «права королівської влади», які називає «правами величності», тобто прерогативи монарха, щоправда, не об'єднуючи їх під назвою «публічне право» та не використовуючи її, Антуан Луазель в «Звичаєвих інститутах» також на початку формулює декілька аксіом, що стосуються королівської влади, відстоює ідею, що публічне право має бути предметом юриспруденції, у П'єра де Ломмо в «Загальних принципах французького права» принципи публічного права займають окрему першу книгу «Королівські права» [4, с. 87-89]. Однак це розрізнення залишалося неповним, оскільки принципи публічного права викладалися в трактатах, що містили також аналіз і тлумачення норм приватного права.

Французький юрист-гуманіст, автор першої цілісної системи римського права Гуго Донелл писав, що одним із основних завдань юриспруденції є виведення загальних принципів права шляхом абстрагування від історичних особливостей римського права та застосування системного підходу до права, який, щоправда, призвів до певного догматизму та надмірної теоретичної орієнтації його концепції. При коментуванні Кодексу Юстиніана він виходив з ідеї, що кожна людина має власні суб'єктивні права, поширивши цю ідею і на державу, вважаючи, що вона теж має власні права, необхідні для її існування, і таким чином виділяв «права держави у власній особі» (наприклад, контроль за шлюбами, поліція) і «права на зовнішні речі» (магістратури, домен, податки). До публічного права Г. Донелл відносив всі справи, без яких не може існувати держава. На думку Г. Донелла, окремі справи можуть розглядатися як з погляду публічного, так і приватного права (див. про це: [6]). Таким чином, Г. Донелл вважав поділ на публічне та приватне право фундаментальним, базованим на радикальній відмінності між носіями відповідних суб'єктивних прав. Проводячи та аргументуючи цю ідею, Г. Донелл, загалом, досить посилив розмежування публічного та приватного права, заклавши цим основи для подальшої автономії публічного права.

До речі, французький юрист вказаного періоду Шарль Луазо вважав поділ на публічне і приватне право «головною частиною поділу права» та стверджував, що публічне право повинно бути предметом юридичної науки [5, с. 15].

Як бачимо, на зламі XVI-XVII століть у французькій правовій доктрині спостерігалися певні зрушення у бік більшої автономії публічного права, проте воно все ще повною мірою не відокремилося як самостійна підсистема (галузь), як і не одержало достатньої для цього юридичної аргументації. Разом з тим поступовий розвиток концепції публічного права та його відокремлення від приватного права та правові погляди, які ці процеси опосередковували, демонструють еволюцію розуміння співвідношення публічного та приватного права у французькій правовій думці від XVI і аж до XVIII століття.

До кінця XVII століття у зв'язку з подальшим розвитком теорії суверенітету в юридичній доктрині починає протиставлятись публічне та приватне право в контексті посилення сфери державного впливу.

Так, Жан Дома, як один з юристів епохи абсолютизму, в праці «Чотири книги про публічне право» (1697), поділяючи закони на дві категорії (закони, що стосуються «публічного порядку управління», які регулюють державний устрій, функції державних органів, правосуддя, військову справу, фінанси, та закони, які розуміються як «приватне право», що регулюють відносини між приватними особами), розглядав публічне право як право держави, право панування та легального примусу (при цьому кримінальне право було однією з основних галузей публічного права), яке регулює суспільний лад і державне управління, відрізняється від приватного права, автономне від останнього та базується на ідеї про те, що суспільний інтерес має перевагу над приватним, проте приватне право рівне публічному праву за статусом (див. про це: [5, с. 16], [7, с. 2-3]).

Істотно актуалізується проблема поділу права на публічне та приватне у XVIII столітті під впливом ліберальних ідей на користь захисту прав індивідів проти абсолютної монархії, особливо в період формування ідеологічного підґрунтя для Французької буржуазної революції.

Так, Ніколас Деламар у праці «Трактат про поліцію» (1705) визначив публічне право як таке, що «має за об'єкт загальне і спільне благо суспільства», чим розширив розуміння публічного права, пов'язавши його з концепцією загального блага [8, с. 1181-1182].

Відомий французький юрист, філософ та політичний мислитель Шарль-Луї де Монтеск'є в праці «Про дух законів» (1748), розмежовуючи право за суб'єктами та сферою правового регулювання на три типи: 1) державне або політичне право («droit politique»), яке регулює відносини між тими, хто керує, і тими, ким керують; 2) міжнародне право («droit des gens»), яке регулює відносини між державами; 3) цивільне право («droit civil»), яке регулює відносини між усіма громадянами, вважав, що першо-

черговим завданням сучасного права є чітке відокремлення приватної та публічної сфер, наголошував на необхідності регулювання лише публічної сфери, в той час як приватна сфера підлягає лише захисту від втручання держави. В цьому контексті Ш.-Л. Монтеск'є розглядав власність як природне право та ключовий аспект права на свободу, підкреслював важливість розділення приватного й публічного права та вважав, що втручання держави в цивільне право становить загрозу для громадян та їхньої власності. Ш.-Л. Монтеск'є виступав проти конфіскації приватної власності для суспільних потреб без справедливої компенсації. На його думку, суспільне благо полягає саме в безпеці приватної власності [9, с. 160-163].

Як бачимо, виділення політичного та цивільного права в творчості Ш.-Л. Монтеск'є змістовно споріднене з поділом права на публічне і приватне. Щоправда, Ш.-Л. Монтеск'є, обґрунтовуючи необхідність розрізнення політичного та цивільного права, не проводив чіткого аргументованого розмежування між останніми. В подальшому ідеї та міркування Ш.-Л. Монтеск'є щодо розмежування права мали важливе значення для розвитку концепції співвідношення публічного і приватного права та стали світоглядним підґрунтям для подальших досліджень у цій царині.

Французько-швейцарський філософ-просвітник Жан-Жак Руссо у своїй праці «Про суспільну угоду, або принципи політичного права» (1762), щоправда, не використовуючи безпосередньо терміни «публічне право» та «приватне право» в сучасному сенсі, а зосереджуючись більше на концепціях суверенітету, загальної волі та суспільного договору, які формують основу «політичного тіла», висловлював думки, які дають підставу екстраполювати їх в розрізі розгляду публічного права як основи державного устрою та суспільного договору, яке виникає із загальної волі і є вираженням суверенітету народу, а приватне право – похідним від публічного, що має бути йому підпорядкованим, адже, на його думку, індивідуальні права громадян можуть обмежуватися заради спільного блага. Оскільки, як вважав Ж.-Ж. Руссо, при укладанні суспільного договору люди відмовляються від частини своїх природних прав і свобод на користь держави, то з цього ви-

пливає пріоритет публічних інтересів над приватними, а закони, які виражають загальну волю, є основою як публічного, так і приватного права (див. про це: [10, с. 202-232]).

Ідея протиставлення публічного та приватного права як двох складових позитивного права, визначених їх об'єктами, з'являється у доктрині лише в XIX столітті, причому, в сучасній французькій юридичній літературі стверджується, що до кінця XIX століття ідея поділу права на публічне та приватне стала практично одноголосною у французькій правовій доктрині [11, с. 112].

На початку XIX століття у Франції була проведена ключова кодифікація, яка започаткувала формування романо-германської правової сім'ї як простору «законодавчого права», що в свою чергу зумовило подальший розвиток юридичної наукової думки, в тому числі й щодо співвідношення публічного та приватного права.

Зокрема, французький Цивільний кодекс 1804 року вперше відокремив приватне право (основою якого виступає цивільне право) від публічного, насамперед, кримінального права, щоб гарантувати свободу громадян у приватних правовідносинах. Таким чином було проведено чітке розмежування між приватним та публічним правом вже на законодавчому рівні [12, с. 174].

Крім того, в XIX столітті у Франції відбувається подальше та остаточне відокремлення публічного права, пов'язане з активним розвитком адміністративного права. Щоправда, до середини XIX століття важко говорити про усталений юридичний поділ на публічне та приватне право, оскільки ця концепція тільки формувалася, постійно оновлювалась, переосмислювалась та аргументувалась система критеріїв такого поділу.

У XIX столітті в Франції панувала думка про розмежування публічного і приватного права за критерієм суб'єктного складу. Проте поступово з'являлися й інші критерії, пов'язані із забезпеченням балансу прав та інтересів. Так, Жан-Гаспар Локре в своїй праці «Про Державну раду, її склад, повноваження, внутрішню організацію, діяльність та характер її актів» (1810) вів мову про те, що публічне право застосовується у випадках, коли залучений «суспільний інтерес та державна доцільність», регулює відноси-

ни з державою (див. про це: [7, с. 5-7]), тобто розрізняв публічне та приватне право за критерієм суб'єкта (публічне право регулює відносини з державою, приватне – між приватними особами). Аналогічно П'єр-Поль-Ніколя Енріон де Пансе в своїй праці «Про судову владу у Франції» (1818) зазначав, що публічне право регулює відносини з державною владою, тоді як приватне право – відносини між приватними суб'єктами (див. про це: [7, с. 5-7]).

По-різному визначаються й лінії розмежування в контексті законодавчого закріплення прав і свобод людини та громадянина. Так, Жан-Дені Ланжуїне в праці «Спроба історичного та політичного трактату про Хартію» (1819) стверджував, що права і свободи мають природне походження та належать до сфери приватного права, а Хартія 1814 року лише визнає існуючі права. Натомість Дені Серріньї в праці «Трактат про публічне право французів» (1846) висловив думку про те, що права та свободи громадян не лише визнаються і гарантуються державною владою, а держава має пріоритет над правами, оскільки вона існувала раніше за них в історичному плані [7, с. 9-12]. Отже, на думку Серріньї, права і свободи належать до публічного права як такі, що перебувають під захистом та контролем державної влади, що забезпечує баланс між індивідуальними і суспільними інтересами.

Александр Дюрантон у своїй праці «Курс французького права відповідно до Цивільного кодексу» (1821) розмежовував публічне і приватне право за сферами регулювання, проте він їх різко не протиставляв. При цьому до публічного права він відносив конституційне право, кримінальне право, закони про шлюб, батьківську владу тощо, а приватне право, на його думку, регулює майнові відносини громадян між собою [13, с. 247].

В контексті розглядуваної тематики цікаво, що вже в XIX столітті, окрім загальної тенденції в правових дослідженнях до співставлення публічного права з державною владою, а приватного – з особистими та майновими відносинами, вже спостерігаються поодинокі висловлювання про «захоплення» приватних відносин публічним правом.

Так, Ерве де Токвіль у своїй праці «Про провінційну хартію» (1829) розглядав відносини між державою та комунами через

призму публічного та приватного права. Він вважав, що король діє як суверен у справах держави, але як опікун у справах комун (громад), обмежуючи їх автономію в інтересах держави. Е. де Токвіль розглядав комуни як власників, але зазначав, що їхнє майно належить не лише нинішньому поколінню, а й майбутнім, і тому, на його думку, комуни не можуть вільно розпоряджатися своїм майном без схвалення «опікунської влади», а В. Сміт у «Словнику публічного управління» (1862) висловлював думку про те, що комуни (громади) є суб'єктами приватного права і можуть самостійно володіти, користуватися та розпоряджатися власним майном, але держава здійснює контроль за їхніми рішеннями в загальносуспільних інтересах (див. про це: [7, с. 15-16]).

Окремі автори розвивали суб'єктну теорію співвідношення публічного та приватного права. Так, Фірмен Лафер'єр у праці «Теоретичний і практичний курс публічного та адміністративного права» (1850) та Ансельм Батбі у праці «Теоретичний і практичний трактат з публічного та адміністративного права» (1862) висловлювали думку про те, що співвідношення публічного та приватного права виражає баланс між правами громадян та повноваженнями органів виконавчої влади. На їх думку, Французька революція 1789 року принесла емансипацію людей, але це вимагає посилення державної влади для забезпечення громадського порядку (див. про це: [7, с. 9]). Як бачимо, обидва автори пропонували розрізняти підсистеми публічного та приватного права за критерієм суб'єктного складу. Якщо однією зі сторін є держава чи реалізується публічний інтерес, то застосовується публічне право, якщо ж відносини виникають лише між приватними особами, то застосовується приватне право. При цьому публічне право має забезпечувати рівновагу між індивідуальними правами та соціальними інтересами.

Поряд з цим можна спостерегти певний відхід від суб'єктної теорії співвідношення публічного та приватного права. Так, П'єр-Жозеф Прудон в праці «Трактат про публічну власність, або про розмежування майна, розглянутого переважно щодо публічної власності» (1833) вів мову про те, що питання власності належать до приватного права і є компетенцією загальних судів, навіть

якщо стороною виступає держава, а Адольф Шово в своїй праці «Принципи адміністративної компетенції та юрисдикції» (1841) зазначав, що договори держави щодо управління своїм майном мають розглядатися як «чисто приватні угоди» [7, с. 6-8]. Тобто обидва автори відносили майнові відносини держави, зокрема договірні відносини держави щодо управління своїм майном, до сфери саме приватного, а не публічного права, та юрисдикції загальних судів.

Фернан Ларно у своїй статті «Наша програма» (1894) обґрунтовував необхідність автономного публічного права. Він підкреслював специфіку публічного права, вважав, що публічне право має забезпечувати баланс між правами громадян та повноваженнями адміністрації, і застерігав від некритичного перенесення концепцій приватного права у сферу публічного [14, с. 35-38].

Відомий вчений-юрист, представник французького правового солідаризму Леон Дюгі в праці «Трактат з конституційного права» (1911) критикував абсолютний поділ права на публічне і приватне, вважаючи, що ця відмінність базується на помилковій концепції суверенітету та юридичної «особистості» держави. Разом з тим Л. Дюгі визнавав, що різниця між публічним і приватним правом існує в позитивному праві, особливо щодо способів правового впливу, санкцій. Він зазначав, що «санкція публічного права і санкція приватного права не можуть існувати в однакових умовах; реалізація ситуації приватного права не може бути досягнута так само, як реалізація юридичної ситуації публічного права». Л. Дюгі також підкреслював, що «ніхто не має засобів примусового виконання проти держави» (див. про це: [15, с. 681-713]).

Розвиваючи свої ідеї щодо співвідношення публічного та приватного права, Леон Дюгі у своїй праці «Загальні перетворення приватного права з часів Наполеонівського кодексу» (1912) писав про трансформацію приватного права і роль держави. Він критикував класичне розуміння поділу права на приватне та публічне в контексті протиставлення абсолютних суб'єктивних прав та державного суверенітету. Натомість він пропонував соціологічний підхід, який показує, що приватне право набуває соці-

альних функцій, а роль держави полягає в організації суспільства [16, с. 136-140].

Інституціоналізація та аргументація архітектури права на основі дихотомії публічного та приватного права, в тому числі й формування ускладнених її версій, зумовили подальші трансформації в цьому плані. І вже в першій половині XX століття у французькій юридичній літературі активно вивчались питання взаємодії приватного та публічного права. При цьому висловлювались побоювання, що така взаємодія може відбуватись шляхом витіснення або, навіть, поглинання однієї підсистеми іншою.

Так, Рене Саватьє писав про те, що приватне право зазнає тиску з боку публічного права, обмежуються свободи особи, Анрі Мазо, навпаки, заперечував, що відбувається витіснення приватного права публічним, а вважав, що мова йде радше про обмеження договірної свободи імперативними нормами, а Жан Ріверо описував різні «техніки вторгнення» публічного права в сферу приватного, вважав, що вплив між цими підсистемами відбувається не в односторонньому порядку, адже кожна запозичує щось у іншої, характеризуючи вказаний момент швидше як «потрясіння» в обох підсистемах, ніж витіснення однієї іншою (див. про це: [5, с. 28-31]).

Отже, як бачимо, одні автори бачили небезпеку для приватного права з боку публічного, а інші це заперечували, вважаючи що радше йде обмеження договірної свободи в публічних інтересах.

Ще однією тенденцією французької юриспруденції XX століття є те, що дедалі більше вчених-юристів ставлять під сумнів доцільність й обґрунтованість поділу права на публічне та приватне, вважаючи його радше ідеологічно зумовленим, ніж науково аргументованим. Так, Мішель Міайє в праці «Критичний вступ до права» (1976) висловлює думку про те, що поділ права на публічне і приватне є однією зі структур капіталістичного способу виробництва, тобто має класове, ідеологічне підґрунтя [17, с. 179], Жан-Бернар Обі в статті «Вплив європейського права на юридичні категорії публічного права» (2010) аналізує вплив європейського права на розмивання межі між публічним і приватним правом [18], Філіп Малорі в праці «Загальний вступ до права»

(1994) ставить під сумнів абсолютність поділу на публічне і приватне право ([13, с. 251]), а Жерар Корню в праці «Цивільне право: вступ, особи, майно» (1997) визнає поділ права на публічне та приватне основним, але підкреслює його умовність, називаючи його «планом мас» для класифікації права [13, с. 251-252].

Загалом, більшість вчених-юристів визнає поділ права на підсистеми, але пом'якшує його жорсткість, говорячи про «змішані» галузі права або про взаємопроникнення публічного та приватного права. Причому, все частіше висловлюються думки, про те, що існують галузі права, які важко однозначно віднести до публічного чи приватного права. Крім того, часто піднімають питання про так звані «гібридні» галузі права на кшталт екологічного та інформаційного права та ведеться мова про взаємопроникнення публічного та приватного права, правову конвергенцію, запозичення ними методів одне в одного, про пом'якшення жорсткості цього розподілу, що руйнує чіткі межі між цими підсистемами.

Так, наприклад, А. Ланг вказує, що межі розподілу стають все більш розмитими через «гібридизацію» чи «змішування», а суди в обох галузях посилаються на спільні джерела права, а Л. Дюбуа також веде мову про явища взаємного проникнення: публічне право запозичує приватно-правові методи, а приватне право підпадає під дію публічно-правових принципів ([5, с. 33-34]).

До речі, цікавою в цьому контексті є концепція так званого «змішаного права», яку запропонував П'єр Руб'є у праці «Загальна теорія права» (1951), розрізняючи «абстрактне змішане право» (міжнародне приватне право) і «конкретне змішане право» (комерційне, трудове право тощо) (див. про це: [19, с. 304-316]).

Таким чином, французька правова доктрина через глибоке історичне коріння в римському праві, з якого й запозичила розмежування публічного та приватного права, що стало основою для подальшого розвитку цієї концепції у французькій правовій думці, традиційно надає істотного значення дихотомії права, що й відобразилося в інституційній структурі правової системи. Разом з тим такого значення вказана проблематика набула не одразу, адже в епоху Середньовіччя (аж до XVI століття) ідея поділу права на публічне та приватне була практично забута, та й згодом

ініційоване представниками гуманістичної школи права поступове відродження інтересу до концепції поділу права на публічне та приватне, яке тривало до кінця XVII століття, супроводжувалось окремими спробами його теоретичного обґрунтування з досить спрощеними та нечіткими визначеннями, критеріями в руслі ідей та положень, сформульованих ще римськими юристами.

Протягом XVI-XVII століть у зв'язку з формуванням теорій суверенітету та національної держави, уявлення про окрему публічну сферу, відмінну від приватної, на тлі поступового розвитку концепції публічного права у французькій юридичній доктрині починають протиставлятись та виокремлюватись публічне і приватне право в контексті посилення сфери державного впливу. З розвитком природно-правових концепцій, які обмежували державну владу, розмежування публічного та приватного права починає поступово проводитись на світоглядному рівні та в системі юридичних визначень і положень, що істотно актуалізувалося в XVIII столітті під впливом ліберальних ідей на користь захисту прав людини проти абсолютної монархії. В цей час з утвердженням лібералізму, формуванням концепції автономії приватного права і чітким розмежуванням держави та громадянського суспільства активно розвиваються теорії, спрямовані на чітке розмежування публічного та приватного права, за якими публічне право розглядається як основа державного устрою, а приватне право як таке, що опосередковує сферу, яка потребує захисту від втручання держави.

В XIX столітті з прийняттям Цивільного кодексу 1804 року, який вперше чітко відокремив приватне право від публічного на законодавчому рівні та став символом приватного права, розвитком адміністративного права та адміністративної юстиції, зорієнтованих на захист прав та свобод особи, обмеження всевладності держави, в французькій юриспруденції активізувалась ґрунтовна розробка питань розмежування публічного та приватного права, спрямована на чітке визначення його критеріїв, онтологічної сутності і методології правового регулювання в межах цих підсистем, а також загалом трансформацію та розвиток позитивного права в контексті його поділу на публічне та приватне. При цьому

в межах французької правової доктрини цього періоду розвиваються різні критерії розмежування публічного і приватного права (насамперед, суб'єктний критерій та критерії, пов'язані із забезпеченням балансу прав та інтересів), наростає критика абсолютизації поділу права на публічне та приватне, з'являються окремі думки про «захоплення» приватної сфери публічним правом.

Розвиток французької юриспруденції протягом XX століття позначений постійним переосмисленням співвідношення публічного та приватного права, особливо під впливом соціальних та економічних змін. В першій половині XX століття у французькій юридичній літературі вже активно вивчались питання взаємодії приватного та публічного права, в результаті чого висловлювались побоювання, що така взаємодія може відбуватись шляхом витіснення або навіть поглинання однієї підсистеми іншою. Посилення ролі держави в економіці та соціальній сфері, що відбулося після Другої світової війни, призвело до розширення сфери публічного права і знову ж викликало занепокоєння в деяких юристів щодо «публіцизації» приватного права, «вторгнення» публічного права в сферу приватного. Причому, зростання ролі публічного права та його впливу на приватне право в Франції в XX столітті посилилось ще й у зв'язку зі створенням Конституційної ради в 1958 році та розвитком конституційного контролю, внаслідок чого інтенсифікувались дослідження в галузі конституційного права.

Все це, а також інтеграція Франції до Європейського Союзу та вплив європейського права, яке не побудоване на основі строгого розмежування на підсистеми, процеси глобалізації призвели до глибокого переосмислення традиційного розмежування та більш гнучкого розуміння співвідношення публічного і приватного права, а це виявилось в тому, що дедалі більше французьких вчених-юристів ставлять під сумнів доцільність й обґрунтованість поділу права на публічне та приватне, вважаючи його радше ідеологічно зумовленим, ніж науково аргументованим, розвивається тенденція до визнання правової конвергенції, взаємодії та навіть взаємного проникнення публічного та приватного права, запозичення ними методів одне в одного, аргументації існування

«змішаних» або «гібридних» галузей права, що пом'якшує жорсткість поділу права на підсистеми та руйнує чіткі межі між цими підсистемами.

Незважаючи на критику та вищезгадані виклики, французька правова система продовжує зберігати дуалізм публічного і приватного права, який залишається важливою характеристикою французької правової системи та доктрини, що відображається в законодавстві, функціонуванні судової системи, юридичній практиці. Причому, сучасна французька правова думка прагне знайти баланс між збереженням традиційного розуміння співвідношення публічного та приватного права та адаптацією до нових реалій, де межі між публічним і приватним правом стають все більш розмитими.

1. *Giordanengo G. De l'usage du droit privé et du droit public au Moyen Âge. Cahiers de recherches médiévales. 2000. № 7. 22 p. mis en ligne le 03 janvier 2007, consulté le 15 décembre 2022. URL: http://journals.openedition.org/crm/880.*
2. *Bodin J. Les six livres de la Republique. Le Livre de poche. Paris: Librairie générale française, 1993. 607 p.*
3. *Bodin J. Expose du droit universel: Juris universi distributio / commentaire par Simone Goyard-Fabre; notes par René-Marie Rampelberg; texte traduit par Lucien Jerphagnon. Paris: Presses universitaires de France, 1985. 172 p.*
4. *Jean-Louis Thireau. Le droit public dans la doctrine française du XVIe et du début du XVIIe siècle. Revue d'histoire des facultés de droit et de la culture juridique, du monde des juristes et du livre juridique. 2006. pp.73-93. URL: https://univ-droit.fr/docs/recherche/rhfd/revues/part/41674/25-26-2005-2006p073-093.pdf.*
5. *Van Meerbeeck J. Droit public et droit privé: ni summa, ni divisio? La distinction entre droit privé et droit public. Anthemis (Limal). 2019. p. 9-56.*
6. *Donellus H. Opera Omnia: Commentaria de jure civili. Rome, 1828. Liv. II. Chap. V. T. 1. 207 s.*
7. *Bigot G. La distinction du droit public et du droit privé au prisme de la doctrine du premier XIXème siècle. Université de Nantes. URL: https://www.academia.edu/32939247/La_distinction_du_droit_public_et_du_droit_priv%C3%A9_au_prisme_de_la_doctrine_du_premier_XIX_%C3%A8me_si%C3%A8cle.*

8. Blanc D. Les naissances du droit public. Une généalogie en forme de trilogie. Revue du droit public. 2017. № 5. pp. 1165-1183.
9. Montesquieu. De l'esprit des lois. Paris: Éditions Gallimard, 1995. vol I. 604 p.
10. Rousseau J.-J. Du contrat social, ou principes du droit politique. In collection complète des oeuvres. Genève, 1780-1789. Vol. 1. In-4°, Edition en ligne www.rousseauonline.ch, version du 7 octobre 2012. pp. 187-359.
11. Baldovini M. La doctrine publiciste et les divisions du droit romain. Revue Française d'Histoire des Idées Politiques. 2015/1. № 41. p. 103-121. URL: https://www.cairn.info/revue-francaise-d-histoire-des-idees-politiques1-2015-1-page-103.htm.
12. Dogmatique du droit privé – analyses historiques par Béla Pokol Dans: Béla Pokol: Középkori és újkori jogtudomány. Dialogue Campus Publishers. Budapest, 2008. 155-186 p.
13. Boudot M. L'enseignement du droit, un instrument de la summa divisio? In P. Deumier et B. Bonnet. La summa divisio droit public / droit privé présente-t-elle encore un intérêt aujourd'hui? 2010. pp. 245-253.
14. Beaud O. La distinction entre droit public et droit privé: un dualisme qui résiste aux critiques. In J.B. Auby, M. Freedman (dir.), La distinction entre droit public et droit privé regards français et en britanniques./ The Public Law/private Law Divide: une entente assez cordiales ? Paris: Ed. Panthéon-Assas, 2004. pp. 29-46.
15. Duguit L. Traité de droit constitutionnel. Paris: Ancienne Librairie Fontemoing & Cie, 1927. T. I, II. 763 p.
16. Duguit L. Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon / 2e éd. revue. Paris: Librairie Félix Alcan, 1920. 206 p.
17. Miaille M. Une introduction critique au droit. Paris: F. Maspero, 1976. 388 p.
18. Auby J.-B. L'influence du droit européen sur les catégories juridiques du droit public. Informations sociales. 2013/1. № 175. p. 60-68. URL: https://shs.cairn.info/article/INSO_175_0060?lang=fr.
19. Roubier P. Théorie générale du droit / 2e éd. Paris: Sirey, 1951. 337 p.

Андріюк В.В. Формування поглядів на співвідношення публічного та приватного права у французькій правовій доктрині

В статті автор намагається акцентувати увагу на проблемі еволюції поглядів на співвідношення публічного та приватного права у французькій правовій доктрині з огляду на конститутивність цієї дихотомії права для романо-германської правової сім'ї, до якої тяжіє українська правова система. При цьому автор здійснив спробу узагальненого аналізу ключових ідей та теоретичних положень в історії розвитку французької правової думки щодо розмежування публічного та приватного права.

Автор дійшов наступних висновків: 1) істотного значення проблема розмежування публічного та приватного права набула не одразу, адже в епоху Середньовіччя антична дихотомія права була практично забута, а відродження інтересу до ідеї поділу права на публічне та приватне, ініційоване представниками школи гуманістів, відбувалось в межах античної правової традиції; 2) протягом XVI-XVII століть у зв'язку з формуванням теорій суверенітету та національної держави у французькій юридичній доктрині починають протиставлятись та виокремлюватись публічне і приватне право в контексті посилення державного впливу; 3) з розвитком природно-правових концепцій, які обмежували державну владу, розмежування публічного та приватного права починає поступово проводитись на світоглядному та теоретико-правовому рівнях, що істотно актуалізувалося в XVIII столітті під впливом ліберальних ідей; 4) в XIX столітті відокремлення приватного права від публічного в Цивільному кодексі 1804 року, розвиток адміністративного права активізували розробку питань розмежування публічного та приватного права, насамперед в контексті формулювання його критеріїв, критики абсолютизації поділу права на публічне та приватне; 5) в XX столітті під впливом соціально-економічних змін, посилення ролі держави та відповідного розширення сфери публічного права, євроінтеграції та процесів глобалізації відбувається переосмислення традиційного розмежування публічного та приватного права в контексті висловлення сумніву в доцільності й обґрунтованості поділу права на публічне та приватне, дослідження питань правової конвергенції, взаємодії та взаємного проникнення публічного і приватного права, аргументації існування «змішаних» («гібридних») галузей права.

Автор звертає увагу на те, що сучасна французька правова система продовжує зберігати дуалізм публічного та приватного права, який відображається в законодавстві, функціонуванні судової системи, юридичній практиці, а правова думка прагне знайти баланс між збереженням традиційного розуміння співвідношення публічного та приватного права та адаптацією до нових реалій, де межі між публічним і приватним правом стають все більш розмитими.

Ключові слова: публічне право, приватне право, співвідношення публічного та приватного права, дихотомія права, правова конвергенція.

Andriyuk V.V. The formation of views on the ratio of public to private law in the French legal doctrine

In the article, the author tries to focus on the problem of the evolution of views on the relationship between the public and the private law in the French legal doctrine in view of the constitutive nature of this dichotomy of law for the Romano-Germanic legal family, to which the Ukrainian legal system gravitates. At the same time, the author attempted a generalized analysis of the key ideas and theoretical provisions in the history of the development of the French legal opinion regarding the distinction between the public and the private law.

The author came to the following conclusions: 1) the problem of distinguishing the public and the private law did not immediately acquire significant importance, because in the Middle Ages, the ancient dichotomy of law was practically forgotten,

and the revival of interest in the idea of dividing law into public and private, initiated by representatives of the humanist school, took place within ancient legal tradition; 2) during the 16th and 17th centuries, in connection with the formation of the theories of sovereignty and the nation state in the French legal doctrine, the public and the private law began to be contrasted and distinguished in the context of increasing state influence; 3) with the development of the concepts of natural law that limited state power, the distinction between the public and the private law begins to be gradually carried out at the worldview and in the levels of legal theory, which was significantly actualized in the 18th century under the influence of liberal ideas; 4) in the 19th century, the separation of private law from public law in the Civil Code of 1804, the development of administrative law intensified the development of issues of distinguishing the public and the private law, primarily in the context of formulating its criteria, criticizing the absolutization of the division of law into public and private; 5) in the 20th century, under the influence of the socio-economic changes, the strengthening of the role of the state and the corresponding expansion of the sphere of public law, European integration and the processes of globalization, there is a rethinking of the traditional distinction between the public and the private law in the context of expressing doubts about the expediency and validity of the division of law into public and private, research issues of legal convergence, interaction and mutual penetration of the public and the private law, arguments for the existence of the «mixed» («hybrid») branches of law.

The author draws attention to the fact that the modern French legal system continues to preserve the dualism of the public and the private law, which is reflected in legislation, the functioning of the judicial system, legal practice, and legal opinion seeks to find a balance between preserving the traditional understanding of the relationship between the public and the private law and adapting to new realities where the boundaries between the public and theprivate law are becoming increasingly blurred.

Keywords: public law, private law, interconnection of public and private law, correlation, interaction, legal dichotomy, legal convergence.